

Mistä on naiset tehty? Kohduista ja munasarjoista, hormoneista ja hysteriasta

Arvio teoksesta Vesterinen, Ervo. *Naisen ruumiin historia*. Tampere: Into Kustannus. 2017. 255 s. ISBN 978-952-264-746-7.

Anna Niiranen

Ranskalainen filosofi ja feministi Simone de Beauvoir kysyi kuuluisan teoksensa *Toinen sukupuoli* esipuheessa, onko naisuus ”jotakin munasarjojen eritettä vai jokin platonilaisen taivaan kiintotähti? Riittääkö kahiseva alushame pudottamaan sen maahan?” (de Beauvoir 1999 [1949], 9). Mikä nainen sitten oikein on, miten naisuutta on kulloinkin määritelty ja mihin eri määritelmillä on pyritty? Tietokirjailija Ervo Vesterisen uusin teos *Naisen ruumiin historia* (2017) on suomalainen yleisesitys naisuuden pitkästä historiasta löysähkösti määritellyssä eurooppalais-suomalaisessa kontekstissa. Vesterinen itse on lääketieteen ja kirurgian tohtori, joka aiemmassa tuotannossaan on käsitellyt muun muassa taiteilija Rudolf Koivua ja kuvannut myös omaa nuoruuttaan 1950-luvun Helsingissä elämäkerrallisessa teoksessa *Töölön kundien stadi* (2012).

Ervo Vesterinen käy uusimmassa tietokirjassaan laajasti läpi eri aikakausien käsityksiä naisuudesta ja naisen ruumiista sekä sekoittaa kertomukseensa myös omia lääkärikokemuksiaan 1960-luvulta lähtien. Kuten Vesterinen itse toteaa, teoksen päämääränä on ollut kuvata ”naisruumista, naisuuden käsitteitä ja naisen hyvinvointia myös omaan kokemuspäiriini kuuluvan lääketieteen näkökulmasta”. Samalla Vesterinen asemoi myös oman paikkansa suhteessa naisuuden historiaan ja tähänhetkiseen tilanteeseen: ”Toivoakseni työni antaa joitain välineitä meille nyt, kun kulttuurikäsitysten ristiriita koettelee etenkin naiseuteen, seksuaalisuuteen ja lisääntymiseen liittyviä asenteita” (s. 16). Todellisuudessa ajankohtaisuus on kuitenkin pidempiaikainen historiallinen jatkumo, sillä sukupuoliin liittyvät asenteet ja käsitteet eivät historiassa ole olleet mitenkään staattisia.

Teoksen metodologisena viitekehyksenä esitellään ainakin englantilaisen historiantutkijan Roy Porterin 1990-luvulla lanseeraama ruumiin historia sekä amerikkalaisen seksuaalihistorioitsija Thomas Laqueur’n historiantutkimuksessa kiistellyt teoriat sukupuolimallien muutoksesta 1700-luvun lopulla. Vesterinen

mainitsee kirjansa alkupuolella myös ranskalaisfilosofi Michel Foucault'n ruumiiseen ja seksuaalisuuteen nivoutuvat teoriat vallasta, mutta niihin ei juuri palata myöhemmin. Teoksessa luodaan silmäyksiä myös antropologiseen tutkimukseen ja kansatieteeseen.

"Stuff of history" – naisen ruumis historiantutkimuksessa

Amerikkalainen varhaismodernin ajan historiantutkija Mary E. Fissell on todennut, kuinka naisten ruumiit ovat historian täyteainetta ["stuff of history"] (Fissell 2006, 1). Fisselin käyttämä sana "stuff" on monimerkityksellinen, mutta historiallisesti tarkasteltuna naisen ruumista on määrittänyt eniten kyky synnyttää uutta elämää – ominaisuus, josta monet naiset ovat myös historian aikana kärsineet paljon. Naisen reproduktiivinen ruumis on ollut jatkuvan mielenkiinnon ja kontrollin kohteena, eikä siksi ole kovinkaan yllättävää, että miehet ovat useimmiten olleet äänessä eniten silloinkin, kun on puhuttu naisen ruumiista, lisääntymisestä ja laajemmin naisten roolista perheessä ja yhteiskunnassa. Vallitsevan sukupuolijärjestelmän mukaisesti miestä ja miesruumista ei ole historiantutkimuksessakaan tarvinnut juuri kommentoida, sillä mies on ollut se mittakaava ja "normaali", johon vähempiarvoiseksi luokiteltua naiseutta on poikkeuksetta verrattu. Tämä epäsuhta selittää ainakin osin sen, miksi meillä ei ole *miehen ruumiin* historiantutkimuksen perinnettä.

Yleisesti häiritsevintä naisen ruumiista kirjoitetuille historioille on ollut naiseuden ja naisen ruumiin mystifiointi, joka kieltää naisilta ihmisyyden ja rakentaa epätodellisia, seksistisiä ja joskus myös avoimen erotisoituja mielikuvia naiseudesta ja naisista. Historiantutkimuksessa tämänkaltainen tarkastelunäkökulma on toisinaan tuottanut kummallisia lopputuloksia, kuten amerikkalaisen historiantutkija Edward Shorterin 1980-luvun alussa ilmestyneen teoksen *History of women's bodies*. Naisuus oli Shorterin käsittelyssä lähinnä negatiivista uhriuttamista, sillä Shorter latisti naiseuden pelkäksi synnyttämiseksi ja tuli siinä samalla leimanneeksi myös menneisyyden miehet. Shorter väitti esimerkiksi, että vasta vuosi 1900 merkitsi todellista muutosta seksuaaliasenteissa ja suhteessa naisen nautintoon. Ennen 1900-lukua naiset eivät Shorterin mielestä nauttineet avioelämästä: "seksi oli aviovaimoille velvollisuus, joka piti kantaa vastentahtoisesti ja velvollisuudentuntoisesti, enemmän kuin mikään ilonlähde" (Shorter 1983, 13). Varsinkin 1800-luvun viktoriaanisuuteen liitetään usein (virheellisesti) täydellinen seksuaalikielteisyys, mutta Shorterin mukaan kysymys oli tosiasiaa pitkästä historiallisesta jatkumosta. Shorter näkikin naisen lähinnä helposti epäkuntoon menevänä synnytyuskoneena ja miesten halujen tahdottomana objektina.

Nainen voidaan siis tulkita ikään kuin oman biologisen ruumiinsa vankina: reproduktio, kyky tulla raskaaksi ja synnyttää, määrittelee tämänkaltaisessa historiantutkimuksessa naiseutta. Naisuus on ennen muuta biologiaa: tunnettua lastenlorua mukaillen voisi todeta, että jos pienet tytöt on tehty sokerista ja kanelista, aikuiset naiset koostuvat lähinnä kohdusta, munasarjoista ja emättimestä. Rehellisempi nimi naisen ruumiin historioille voisikin oikeastaan olla kohdun ja munasarjojen historia, mutta tämä makaaberin nimike ei välttämättä ole kovin myyvä. Otsikkotasolla naisen ruumis lupaa voyerististä mahdollisuutta katsella ja tirkistellä naisen ruumista kaikkine kurvineen ja "salaisine solineen" – kyseessä on eräänlainen historiallinen *peep show*, vaikei sitä lopulta olekaan tarjolla. Todellisuudessa naisen ruumiille tehdään historiallinen ruumiinavaus: tuossa on kohtu, tuossa munasarjat ja näin antiikin filosofit

kirjoittivat niistä. Lopputuloksissa miehet kertovat miehille naisen ruumiista ja siitä, kuinka ovat kulloinkin suhtautuneet naisiin ja näiden kehoihin.

Toinen hankauskohta yleisluonteisissa historiateoksissa on myös se, ettei naiseuden käsitettä usein problematisoida juuri mitenkään. Naiseus nähdään ennen muuta biologisena ominaisuutena, vaikka sukupuolihistoriassa ja sukupuolentutkimuksessa on osoitettu jo vuosikymmenet sitten, että sukupuoli on sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettu ja ylläpidetty käsite. Simone de Beauvoirin totesi kuuluisasti, ettei naiseksi synnytä, vaan naiseksi tullaan. Toisin sanoen, kohtu ja munasarjat eivät tee ihmisestä väistämättä naista. Kompastuskivenä naisten ruumiin historiaa kuvaavissa yleisteoksissa onkin pyrkimys rakentaa naiseuden yhtenäistä historiaa, ikään kuin olisi olemassa jokin yksittäinen kollektiivinen naisen ruumis, jota tarkastelemalla voisi automaattisesti ymmärtää eri aikojen sukupuolikäsityksiä. Myös historiaan sijoittuva tutkimus on lähtökohtaisesti analyttisempää, mikäli tarkastelussa huomioidaan menneisyyden ihmisten sukupuolten ohella myös esimerkiksi näiden ikä, sosiaaliluokka, etninen tausta ja uskonto. Sukupuoli on siis vain yksi – sinällään tietenkin hyvin tärkeä – tekijä, joka on määrittänyt ihmisten välisiä hierarkioita ja merkitysjärjestelmiä myös menneisyydessä.

Historiallisia anekdootteja, hysteriaa ja hedelmällisyyttä

Vesterisen teoskin seuraa osittain näitä naisen ruumiin historiankirjoituksen perinteitä. Vesterinen on jakanut teoksensa kahteentoista käsittelylukuun, joissa pohditaan muun muassa sukupuolihistorian perusteemoja, kuten sukupuolten välisiä eroja, naiseuden kokemista, seksuaalisuutta, hedelmöittymisen mysteeriä sekä erilaisia lääketieteellisiä sairauksia, kuten hysteriaa. Teemat ovat tuttuja muusta tutkimuksesta ja kirjaa lukiessa käy hyvin selväksi, että Vesterinen on tutustunut myös uusimpaan suomalaiseen kansatieteelliseen kirjallisuuteen ja historian tutkimukseen. Aiemman kirjallisuuden läpikäynti on useassa kohdin kuitenkin enemmän keskeisimmän sisällön referointia kuin itsenäisesti rakentunutta kriittistä analyysia. Tämänkaltaiseen yleisesitykseen sopisi paremmin kaikkietävä kertojamainen tyyli, joka tekee teräviä huomioita ja sulauttaa eri näkökulmat yhtenäisemmäksi tarinaksi. Keskivertolukijan ei voi olettaa tuntevan tutkimuskenttää kovinkaan tarkasti eikä se välttämättä lukijoita edes kovin paljon kiinnosta. Teoksessa olisi sen vuoksi hyvin voinut käyttää kevyttä alaviitteistöä, jonne tarkemmat huomiot aikaisemmasta tutkimuksesta olisi voinut sijoittaa päätekstiä katkomatta.

Vesterisen oma lääkäritausta nousee esille varsinkin silloin, kun teoksessa käydään läpi eri aikakausiin liittyviä lääketieteellisiä ongelmia ja sen jälkeen vaivoille annetaan nykylääketieteen mukainen diagnoosi. Lähestymistapa on hyvin tavallinen lääkäreiden kirjoittamassa historiassa, mutta se ei monessakaan mielessä ole ongelmaton. Näin esitettynä kaikki aikaisempi näyttäytyy helposti alkeellisina kurioositeetteina ja menneisyyden ihmiset ennakkoluuloisina hölmöläisinä, jotka kieltäytyivät tunnustamasta oikeiksi nykyajan käsityksiä terveydestä tai sairauksien syntymekanismeista. Historiallinen konteksti jää silloin huomioimatta, eikä menneisyyden ihmisille tehdä oikeutta heidän omista lähtökohdistaan käsin. Esimerkiksi 1800-luvun brittiläkärit käsittelivät oman alansa historiaa lääketieteellisissä lehdissä, joissa tämänkaltaisen diskurssi on hyvin näkyvä. Onneksi

Vesterinen suhtautuu myös kriittisesti oman alansa menneisyyteen, eikä kirjoita edistyksen historiaa kuten monet aiemmat kollegansa.

Toisaalta kirjan rakenteellisessa jäsentelyssä on puutteita, eikä teoksen ajallinen ja maantieteellinen fokus pysy oikein kasassa: aika ajoin poiketaan antiikissa, sitten tutkitaan suomalaisen gynekologian professorin Otto Engströmin (1853–1919) Helsingin yliopiston kirjastolle lahjoittamaa kirjakokoelmaa. Välillä Vesterinen pysähtyy toviksi tarinoimaan anekdootteja uraltaan ja lääkärikollegoistaan. Kirjan luettuani tiedän paljon esimerkiksi Helsingin naistenklinikan lääkärin Carl-Johan Johanssonin sotakokemuksista ja kongressimatkoista – kirjasta selviää myös se, kuinka monta sokeripalaa tämä laittoi kahviinsa (vastaus: kymmenen, s. 145–147). Tällaiset huomiot eivät kuitenkaan liity millään tavalla kirjan varsinaiseen aiheeseen. Vesterisen olisikin kannattanut kirjoittaa omaa lääkärintyötään kuvaavat muistelmat kuin yrittää yhdistää hankalasti omia kokemuksiaan historiallisiin käsityksiin naisen ruumiista ja naiseudesta. Painopistettä muuttamalla kirjasta olisi voinut tulla mainio lisä lääkäreiden muistelmateosperinteeseen ja lääkärin työn arjen kuvauksiin.

Kirjan toimitustyö vaikuttaa myös paikoin kiireessä tehdyttä, sillä tekstiin on jäänyt muutamia kirjoitus- ja asiavirheitä ja epäselvyyksiä. Esimerkiksi englantilaisen Chamberlen-lääkäriperheen kehittämiä synnytyspihtejä ei löydetty lääketieteessä uudelleen vuonna 1813, sillä pihtejä alettiin käyttää vaikeiden synnytystapausten hoidossa jo sata vuotta aiemmin – vaikkeivat kaikki lääkärit niitä hyväksyneetkään (s. 172). Feministinen liike ei myöskään syntynyt 1900-luvulla, kuten sivulla 13 kerrotaan. Todellisuudessa feminismin juuret ovat 1700-luvun valistusajattelussa ja 1800-luvun suffragetti-liikehdinnässä. Naiset ajoivat itselleen muun muassa äänioikeutta ja muutoksia lainsäädäntöön, joka rajoitti naisten omistus- ja perimisoikeutta ja päätösvaltaa itseään koskevissa asioissa.

Vesterisen olisikin kannattanut nostaa käsittelyssään paremmin esille, että lainsäädännöllisesti oikeus päättää omasta ruumiistaan on ollut olennainen osa naisen ruumiin historiaa. Siksi onkin suoranainen häpeätahra, että esimerkiksi Suomessa raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin laissa vasta vuonna 1994 – muutama vuosi myöhemmin siitä tuli virallisen syytteen alainen rikos. Laki suojeli miestä ja miehen omaisuutta, minkä vuoksi aviomiehen oikeudet vaimonsa ruumiiseen tunnustettiin pitkään myös lainsäädännössä. Tämä todistaa hyvin, kuinka naisen ruumiin historia ei ole pelkkää biologiaa eikä sukupuoli määräyty eikä sitä määritellä pelkillä sukupuolielimillä, vaan että myös yhteiskunta osallistuu määritelmien muokkaamiseen lakeja ja asetuksia säätämällä.

Yksi synnytysten historiaa ja myös omaa tutkimustani koskettava kiinnostava yksityiskohta liittyy kuitenkin juuri Otto Engströmin keräämään kirjakokoelmaan. Lääketieteen ylijärjestyksestä ja kulttuurisista kontakteista kertoo paljon se, että 1800- ja 1900-lukujen taitteessa toimineen suomalaisen gynekologin kuudesta tuhannesta niteestä koostuvaan kirjakokoelmaan kuului myös englantilaisen lääkärin Thomas Radfordin teos *Observation on the Caesarean Section, Craniotomy, and Other Obstetric Operations* (1880). Radford oli kuuluisa manchesterilainen lääkäri, joka jo 1840-luvulla oli profiloitunut Britanniassa keisarileikkausten puolestapuhujana. Lääketieteellisesti keisarileikkauksen historiallinen kehitys on Vesterisen kirjassakin

kiinnostava juonne, mutta toisaalta voi tietenkin pohtia, kuuluuko se ennemminkin akateemisen lääketieteen historiaan kuin menneisyyden naisten jokapäiväiseen elämänpiiriin tai näiden käsityksiin *omasta* ruumiistaan.

Naisen ruumiin historia ei siis ole yhtä kuin lääketieteen historia, vaikka nämä kaksi ovatkin monesti linkittyneet tiiviisti toisiinsa.

Sekava kokonaisuus

Ervo Vesterisen *Naisen ruumiin historian* voi nähdä eräänlaisena jatkumona lääkäreiden pitkäaikaiselle kiinnostukselle omaa alansa menneisyyttä kohtaan. Se ei ole onneksi perinteinen lääkäreiden kirjoittama historiateos, joka tarkastelisi lääketiedettä evoluutiomaisen kehityksen kautta edistyksen suurena kertomuksena ja ihmiskunnan voitokkaana taisteluna tauteja ja kuolemaa vastaan. Ajoittain Vesterinen on hyvinkin kriittinen ja poimii kiinnostavia esimerkkejä lähdeaineistoistaan. Kokonaisuutena teos on kuitenkin hajanainen, rakenteeltaan sekava eikä se oikein tavoita menneisyydessä vaikuttaneita mentaliteetteja tai käytänteitä. Välillä se vaikuttaakin enemmän elämässään taaksepäin katsovan lääkärin muistelmilta kuin varsinaisesti historiankirjoitukselta.

Samalla kirjan aihe nostaa esiin kuitenkin myös kysymyksen, johon tämäkään teos ei oikein tunnu vastaavan: miksi meille tarjotaan loppumattomasti aina vain uusia naisen ruumiin historioita eikä koskaan miehen? Mitä se kertoo meistä?

Ennen kaikkea – mitä se kertoo miehistä?

FM Anna Niiranen on yleisen historian tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopistossa. Niiranen viimeistelee väitöskirjatutkimusta synnyttämisen lääketieteellisestä kulttuurihistoriasta 1800-luvun Britanniassa.

Kirjallisuus

de Beauvoir, Simone. 1999 [1949]. *Toinen sukupuoli*. Suom. Annikki Suni. Helsinki: Tammi.

Fissell, Mary E. 2006. *Vernacular Bodies: The Politics of Reproduction in Early Modern England*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Radford, Thomas. 1880. *Observation on the Caesarean Section, Craniotomy, and Other Obstetric Operations*. London: J. & A. Churchill.

Shorter, Edward. 1983 [1982]. *A History of Women's Bodies*. London: Allen Lane.

Vesterinen, Ervo. 2012. *Töölön kundien stadi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1359. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.